

CARRERA-SABATÉ, Josefina / FERNÁNDEZ-PLANAS, Ana M. (2005): *Vocals mitjanes tòniques del català. Estudi contrastiu interdialectal*. Barcelona: Horsori, 98 pàgines.

Les vocals han estat sempre un àmbit d'estudi complex per als fonetistes, atès que és delicat caracteritzar-les articulatòriament i, també, perceptualment. I això és així perquè, a diferència del que ocorre en la producció de les consonants, en què hi sol haver un cert grau de contacte entre dos òrgans articuladoris i, per tant, un punt d'obstrucció i/o de constricció prou definit, en la producció de les vocals no existeix tal contacte, sinó simplement una lleugera aproximació entre dos articuladors. Hi ha diferents factors, amb tot, que desafavoreixen una descripció àgil de les vocals: d'una banda, la major distància que separa els òrgans en les articulacions vocàliques respecte de les articulacions consonàniques; d'altra banda, la dificultat d'establir la distància exacta entre els òrgans articuladoris implicats; i, finalment, la inexistència d'uns límits clars entre una articulació vocàlica i una altra. Aquesta imprecisió articulatòria sol transcendir en la percepció, de manera que molts parlants tenen dificultats a l'hora de discriminar certes vocals. Tot això fa que la introspecció, la intuïció o la impressió auditiva siguin mecanismes de descripció i d'anàlisi insuficients. Malgrat això, en els darrers anys, en què la fonètica ha sabut beneficiar-se dels avenços tecnològics, s'han desenvolupat tot un seguit d'utilitatges que permeten analitzar amb força detall els mecanismes de producció, de transmissió i de percepció dels sons i que han fet possible aprofundir en les característiques fonètiques de les vocals.

El llibre *Vocals mitjanes tòniques del català. Estudi contrastiu interdialectal*, de Josefina Carrera (Universitat de Barcelona) i d'Ana M. Fernández (Universitat de Barcelona), precisament, pretén caracteritzar les vocals mitjanes d'algunes varietats del català a partir de les possibilitats que ofereix la fonètica experimental i, també, a partir d'un conjunt d'experiments de percepció. L'objectiu principal del llibre és contribuir a un major coneixement de les característiques articulatòries, acústiques i perceptuals de les vocals mitjanes de varietats del català situades en quatre punts geogràfics diferents: Barcelona, Lleida, Palma i Gandia.

El llibre s'obre amb un pròleg a càrrec de Miquel Àngel Pradilla en què s'insisteix en l'oportunitat del llibre de combinar la metodologia de la sociolingüística variacionista —en la qual l'autor situa el llibre— i de la fonètica experimental, i s'organitza en cinc capítols: en el primer, de caràcter introductor, es revisen els estudis dialectals i acústics anteriors referents al vocalisme del català i es justifica la necessitat d'un treball d'aquestes característiques; en el segon s'exposa la metodologia de recollida i de tractament de les dades seguida en la recerca; en el tercer, se n'exposen detalladament els resultats; i, finalment, en el quart i en el cinquè es discuteixen meticulosament els resultats i es presenten les conclusions. Aquests cinc capítols estan articulats entorn de dos estudis experimentals diferents: un d'acústic i un altre de perceptual.

L'estudi acústic analitza la producció de les quatre vocals mitjanes del català (*i.e.* [e], [ɛ], [o], [ɔ]) per part de dotze homes (tres de cadascuna de les quatre àrees subdialectals esmentades), sense influència del castellà, en seqüències CVC simètriques, emeses en la frase portadora «diu CVC quan vol» i que inclouen diferents consonants (l'oclusiva bilabial, l'oclusiva dental, la nasal alveolar, la fricativa alveolar, la vibrant i la lateral). L'anàlisi acústica, que es basa en la mesura freqüencial de l'F1 i de l'F2 mitjançant la tècnica LPC (*Linear Predictive Coding*), arriba a conclusions significatives: *a)* hi ha diferències importants en les vocals mitjanes de les quatre varietats dialectals; *b)* és més definitòria de les característiques tímbriques de les vocals l'estructura de l'F1 que no pas de l'F2, de manera que l'alçada lingual és un tret articuladori més determinant que no pas l'avançament lingual a l'hora de determinar la qualitat vocàlica; *c)* les consonants nasals alveolars afavoreixen el tancament de les vocals, mentre que les consonants líquides i les consonants oclusives bilabials afavoreixen l'obertura de les vocals anteriors i posteriors, respectivament; *d)* tal com havien constatat estudis anteriors (cf. Moll 1934, Sanchis Guarner 1950, etc.), les vocals de les varietats més perifèriques, això és, mallorquí i valencià, són significativament més obertes que les de les altres varietats, i les vocals mitjanes del lleidatà, al seu torn, són més obertes que les del barceloní; *e)* les vocals mitjanes anteriors del valencià són més obertes que no pas les del mallorquí i, en canvi, les vocals mitjanes posteriors del mallorquí són més obertes que les del valencià.

L'estudi de percepció, al seu torn, pretén detectar fins a quin punt les diferències obtingudes en l'anàlisi acústica són perceptibles pels parlants, i es basa en els resultats obtinguts en quatre tests de percepció que contenen emissions vocàliques en el context *t__t* produïdes per un parlant de cadascuna de les quatre varietats dialectals; els quatre tests es van passar a 30 estudiants, nadius de cadascun dels subdialectes objecte d'estudi, de les facultats de filologia de diverses universitats catalanes en unes condicions no òptimes (*i.e.* sense auriculars individuals o cabines insonoritzades) per tal que fossin pròximes a una situació comunicativa real. Dels quatre tests de percepció, es dedueixen les pautes següents: *a)* Grau de percepció d'obertura de [e] (de més a menys): Gandia > Palma > Lleida > Barcelona. *b)* Grau de percepció d'obertura de [ɛ] (de més a menys): Palma > Gandia > Lleida > Barcelona. *c)* Grau de percepció d'obertura de [o] (de més a menys): Gandia > Palma > Lleida > Barcelona. *d)* Grau de percepció d'obertura de [ɔ] (de més a menys): Palma > Gandia > Lleida, Barcelona. Altres resultats interessants dels tests de percepció són, per exemple, la percepció de les vocals mitjanes baixes ([ɛ], [ɔ]) del mallorquí com a [a] per part dels parlants dels diferents subdialectes, tret indicatiu del caràcter obert d'aquestes vocals en aquest subdialecte; la manca de confusió de les vocals obertes i tancades del barceloní i el lleidatà, d'una banda, i del mallorquí i el valencià meridional, d'una altra, i, en canvi, la confusió de les vocals obertes del barceloní i el lleidatà, d'una banda, amb les tancades del mallorquí i el valencià meridional, de l'altra; o la major facilitat dels parlants lleidatans per reconèixer les diferències d'obertura en les vocals tancades, la major facilitat dels parlants de Gandia per identificar les diferències d'obertura de les vocals anteriors obertes, i, finalment, la major facilitat dels parlants d'aquesta mateixa localitat i els de Palma per determinar les diferències d'obertura de les vocals posteriors obertes.

Amb tot, el comportament homogeni, tant pel que fa a la producció com pel que fa a la percepció, dels parlants de Gandia i Palma, per un costat, i dels parlants de Lleida i Barcelona, per un

altre costat, condueix les autores a concloure que la distinció dialectal tradicional entre català occidental i català oriental es mostra clarament insuficient i que cal recórrer, per tant, a criteris de localització territorial que prenguin en consideració el grau de llunyania interdialectal.

Amb un ànim estrictament constructiu –pensant, per exemple, en una possible reedició del llibre i, també, en futures investigacions de les autores–, es relacionen a continuació alguns aspectes que es podrien millorar.

Un aspecte formal que sobta a primer cop d'ull és que un treball tan especialitzat, amb una anàlisi acústica i perceptiva tan meticulosa de les vocals mitjanes de quatre poblacions catalanes, es publiqui en forma de llibre: l'extensió i el plantejament del treball són més propis d'un article especialitzat que no pas d'un llibre; de fet, publicar el treball en una revista n'hauria afavorit una difusió més adequada, entre un públic més iniciat en la matèria. Per a un llibre, hauria estat més adequat, en canvi, incloure una descripció acústica i perceptiva de totes les vocals del català i abastar un nombre més extens de poblacions i, doncs, de varietats dialectals. En relació amb aquests aspectes, hi ha una qüestió referent a l'equilibri intern del llibre també millorable: es dediquen quaranta-tres pàgines als resultats, vuit a la discussió dels resultats i amb prou feines dues a les conclusions. El lector hauria apreciat una presentació més sintètica dels resultats, acompanyada de la discussió, i unes conclusions més treballades (amb una recapitulació dels objectius del treball, de la metodologia emprada, dels resultats obtinguts i de les conseqüències d'aquests resultats). Una altra qüestió formal, la qual s'ha convertit, sembla, en una pràctica habitual en els treballs de lingüística i de la qual, malauradament, ja m'he queixat en una altra ressenya que apareix en aquest mateix volum, fa referència al fet de no donar l'equivalència de les sigles: és francament desmotivador, deia en l'esmentada ressenya i hi insisteixo aquí, haver-se d'esforçar tant per descobrir quin sintagma –o en el pitjor dels casos, quina frase– s'amaga al darrere de les sigles utilitzades: això passa, per exemple, amb la sigla LPC (pàg. 18), que significa *Linear Predictive Coding*, o amb la sigla SPSS (pàg. 18), equivalent de *Statistical Package for Social Sciences*. El lector agrairia trobar-ne l'equivalència la primera vegada que apareixen en el text o que figuressin en algun apartat del volum.

Les qüestions metodològiques discutibles afecten sobretot algunes decisions, com ara la tria de les localitats objecte d'estudi i dels informants: no queda justificat per què s'han escollit les localitats de Barcelona, Lleida, Gandia i Palma; intentant-hi trobar una coherència, suposo que es corresponen amb les ciutats amb més concentració demogràfica en cadascun dels dialectes objecte d'estudi: aleshores, però, per què s'hi ha inclòs Gandia i no pas València? És cert que podria ser per la situació més extrema o perifèrica de Gandia dins del mapa dialectal del català: però, aleshores, perquè s'ha triat Barcelona, i no pas Girona? Tampoc no es justifica per què els subjectes analitzats en l'estudi acústic són tots homes i d'una franja d'edat determinada (d'entre 22 i 30 anys). I no s'entén que els jutges oients de l'experiment de percepció siguin estudiants de filologia i de magisteri amb uns bons coneixements de fonètica i fins i tot de transcripció fonètica: no hauria estat millor triar subjectes poc entrenats en fonètica i, per tant, amb menys prejudicis i més representatius de la població estàndard? Fins i tot, per qüestions de coherència, s'haurien pogut enquestar els mateixos subjectes de l'experiment de producció. Hauria acabat d'arrodonir la metodologia del treball una justificació de la tria dels contextos segmentals en què s'emeten les vocals mitjanes en l'estudi acústic i una explicació de com han estat pronunciades aquestes vocals. No s'acaba d'entendre, finalment, l'orientació variacionista de l'estudi en la qual Miquel Àngel Pradilla pretén ubicar el treball, atès que no s'hi tenen en compte variables socials, com ara edat (s'hi analitza una sola franja d'edat d'entre els 22 i els 30 anys, en el cas de l'estudi de producció, i una franja d'entre 18 i 22, en el cas dels experiments de percepció), sexe (en tots dos experiments s'hi analitzen només homes), o formació (de fet, no s'hi indica la formació, en el cas dels subjectes de l'estudi acústic, i s'analitzen estudiants de filologia i de magisteri, en el cas de l'estudi de percepció).

Quant al contingut, s'hi troba a faltar el judici interpretatiu de les autores. És una llàstima, vull dir, que el llibre es limiti tant a la descripció dels fets acústics i perceptuals i que no els interpreti des

d'altres punts de vista. En el pla dialectal, per exemple, s'hauria pogut insistir més en les apreciacions de dialectòlegs precedents (cf. Alcover, Moll, Veny), que ja havien identificat aquesta major obertura de les vocals mitjanes en els dialectes valencià i mallorquí, o s'hauria pogut relacionar —com també ja s'havia fet en estudis dialectals anteriors— la major obertura de les vocals posteriors mitjanes baixes del valencià meridional amb el conegut fenomen d'obertura a [a] d'aquestes vocals seguides de semivocal (cf. *bou* [báw], *ou* [áw], *dijous* [diðʒáws], etc.), i la major obertura d'aquestes mateixes vocals en mallorquí, amb altres fenòmens com ara el pas a [a] en algunes varietats mallorquines (cf. Felanitx). En el pla sociolingüístic, s'hauria pogut al·ludir a la coneguda i assumida interferència del sistema vocàlic de l'espanyol en el català de Barcelona, cosa que podria explicar la proximitat (acústica i perceptiva) de les vocals mitjanes obertes i tancades en aquesta varietat; en aquest sentit, haver considerat la ciutat de València, i no pas Gandia, potser hauria conduït a resultats més semblants entre central i valencià. En el pla diacrònic i fonològic, el plantejament perceptiu del treball sembla que demana alguna referència a les varietats septentrionals del central i al septentrional mateix, en què, com és sabut, les vocals mitjanes obertes i tancades han confluït en una sola vocal.

Ja per acabar, un apunt sobre les conclusions: tal com s'ha ressenyat abans, les autores conclouen que els resultats referents a les vocals mitjanes evidencien que la distinció dialectal tradicional entre català occidental i català oriental es mostra clarament insuficient i que cal recórrer, per tant, a criteris de localització territorial que prenguin en consideració el grau de llunyania interdialectal. Cal tenir en compte, en aquest sentit, que la distinció oriental / occidental tradicional està basada en molts paràmetres (*i.e.* sistemes vocàlics àtons, evolució de la *e* tancada del llatí vulgar, iodització, realització d'africades, segregació de iod, diferències morfològiques flexives diverses, etc.), i que potser és massa audaç arribar a una generalització com aquesta a partir d'un sol criteri, com és el comportament de les vocals mitjanes en quatre punts dialectals; cal insistir, en aquest sentit, en allò que es deia més amunt: haver pres en consideració les varietats parlades a València, en lloc de les de Gandia, o les varietats de Girona o Tarragona, en lloc de les de Barcelona, potser hauria conduït a altres afiliacions conductuals en relació amb les vocals mitjanes.

Deixant de banda aquestes observacions essencialment de tipus formal i metodològic, el llibre és un exemple de la gran variabilitat a què estan subjectes les vocals mitjanes en català, però, al mateix temps i malgrat això, de la precisió i el rigor amb què avui dia es poden estudiar els sons, especialment aquells que es resisteixen a ser descrits mitjançant la mera impressió auditiva. I és un exemple, també, de la importància de tenir en compte la percepció dels parlants, un àmbit d'estudi poc explorat fins ara i que comença a perfilar-se com una línia de recerca prometedora i fructífera.